

Розділ 3 ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

CHAPTER 3 HISTORY OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL THEORY AND EDUCATIONAL PRACTICE

УДК 37:159.922.7

DOI: 10.31376/2410-0897-2023-2-52-262-268

РЕТРОСПЕКТИВНІ ПОЗИЦІЇ ПЕДОЛОГІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО І ШКІЛЬНОГО ВІКУ В РЕЦЕПЦІЇ СЬОГОДЕННЯ

Кузьмінський Анатолій Іванович

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України,
професор кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: anatoliy230743@ukr.net

ORCID ID: 0000 – 0001 – 6108 – 4066

Researcher ID: W – 3341 – 2018

У статті розглянуто проблеми виникнення й функціонування людинознавчої науки – педології. Відзначено корисні, позитивні набуття цієї науки й помилкові, детерміновані особливостями часу й соціально-політичних умов погляди на виховання дитини.

Ключові слова: педологія, дитина, виховання, спадковість, середовище.

Постановка проблеми. Ураховуючи, що в осяжному майбутньому Україна ввійде до європейського освітнього простору, набуває важливості оволодіння кращим едукативним досвідом європейських країн. У зв'язку із цим постає проблема розгляду позитивних і негативних сторін практики формування особистості дитини, у тому числі й у педагогічному контексті у світовому масштабі.

Постановка завдання. Дослідити педологічні підходи до розвитку людського організму й чинники, які на нього впливають в умовах конкретного соціально-історичного середовища.

Виклад основного матеріалу. Нинішня парадигма едукативної людини, чітке спрямування вітчизняної освітньої системи на виховання вільної, демократичної і гуманоорієнтованої особистості, гідного члена відкритого самоорганізованого суспільства, найвищою цінністю якого є людина, її гідність і душевний комфорт, вимагає використання знань про людину в обсязі, який напрацювало людство в різні історичні часи.

Однією з наук, яка свого часу досліджувала людську істоту в розвитку, є педологія. Учені-педологи вивчали розвиток людського організму і чинники, які на нього впливають. П. П. Блонський у книзі «Педологія» визначив педологію як науку про віковий розвиток дитини в умовах певного соціально-історичного середовища. [2, с. 9].

Існують різні погляди і підходи до розв'язання питання – коли й де зародилася педологія як наука і хто її засновник. Деякі вчені вважають, що наука про дітей виникла в Німеччині і її фундатором є лікар Д. Тідеман, який у 1787 році видав працю «Спостереження за розвитком душевних здібностей у дітей».

Частина вчених-педологів займалася переважно проблемами психології дитячого віку. Інші ж теоретики й експериментатори з питань вивчення дитини досліджували соматичні аспекти розвитку останньої. Одним із перших дослідників цього плану був бельгійський учений Кетле, який у 1835 році здійснив перші систематичні вимірювання і зважування дітей з метою виявлення закономірностей зростання дитини.

Тідеман і Кетле виступили першими дослідниками дитини як безпосереднього і конкретного предмета вивчення. А якщо поглянути на проблему в широкому аспекті, то вивчення різних сторін, рис, якостей і властивостей маленької людини в різних ракурсах і в різні часи займалося багато вчених – педагогів, філософів, лікарів, зокрема: Я. А. Каменський (Чехія), Ж. Ж. Руссо, А. Біне (Франція), І. Г. Песталоцці (Швейцарія), Є. Мейман (Німеччина), Е. Торндайк, С. Холл (США), М. Монтесорі (Італія), В. Бехтерев, П. Блонський, О. Нечаєв, І. Розсолімо (Росія), Я. Корчак (Польща) та інші дослідники.

Український учений С. У. Гончаренко у своєму Українському педагогічному словнику

основоположником педології подає американського психолога Стенлі Холла, який у 1899 році в м. Чикаго (США) заснував першу педологічну лабораторію. [3, с. 255]. Є. С. Рапацевич стверджує, що автором терміна «педологія» є учень С. Холла Оскар Крісмент [8, с. 431].

К. Д. Ушинський ще в 1867 р. у праці «Людина як предмет виховання» висловив суголосну педологічним поглядам думку: «Якщо педагогіка хоче виховати людину у всіх вимірах, то вона повинна *попередити* пізнати її також в усіх відношеннях» [11, с. 28]. І ще: «Вихователь повинен прагнути пізнати людину такою, якою вона є в дійсності, з усіма її слабкостями і в усій її величі, з усіма її буденними, дрібними потребами і з усіма її великими духовними вимогами. Вихователь повинен знати людину в сім'ї, в суспільстві, серед народу, серед людства й на самоті зі своєю совістю; у будь-якому віці, у всіх класах, у всіх становищах, в радощах і в горі, в приниженні й у величі, в розквіті сил і в недозрі, серед необмежених надій і на смертному одрі, коли слово людської втіхи вже безсиле. Він повинен знати спонукальні причини найбрудніших і найвищих вчинків, історію зародження злочинних і великих думок, історію розвитку будь-якої пристрасті й будь-якого характеру. Тоді тільки буде він спроможний черпати в самій природі людини засоби виховного впливу, – а засоби ці величезні» [11, с. 36]. Вищенаведені міркування К. Д. Ушинського, а також уся його теоретична і практична діяльність дають об'єктивні підстави вважати видатного вченого-педагога одним із перших засновників і розробників педологічної теорії.

Особливого розмаху набрали педологічні дослідження у 20-х роках минулого століття. У колишньому СРСР педологія, як і інші науки, розвивалася головним чином у Росії. І яскравим прикладом того, як найкращі талановиті вчені опинилися в Москві, є біографія видатного педолога, психолога і педагога Павла Петровича Блонського (1884–1941), який народився і навчався у Києві, а створював свої праці й помер у Москві.

Одним із визначних українських учених-педологів є Олександр Самійлович Залужний (1886–1941). Внесок ученого в педологію, педагогічну науку доволі значний і до цього часу ще належно не поцінований. О. С. Залужний був палким прихильником і послідовником С. Холла, Дж. Болдуїна. Він був одним із організаторів і членом редколегії «Українського вісника експериментальної педагогіки і рефлексології».

О. С. Залужний є творцем теорії дитячого колективу і практики його діяльності. Він був одним із представників Харківської педологічної школи. Разом із В. П. Протопоповим і І. П. Соколянським розвивав соціогенетичний напрям у вивченні особистості дитини й дитячого колективу [6, с. 343].

У 1928–1929 роках було проведено перший (і останній) з'їзд педологів, який тривав дев'ять днів. На з'їзді було прийнято рішення про створення педологічного товариства СРСР і спеціального журналу «Педологія».

На жаль і на шкоду справі виховання людини дитячого віку із суб'єктивних, абсолютно нелогічних мотивів наука педологія постановою ЦК ВКП (б) від 4 липня 1936 р. «Про педологічні перекирчування в системі наркомпросів» була вщент розгромлена як реакційна, буржуазна лженаука. Усі наукові дослідження в цій галузі були припинені й заборонені, а вчені-дослідники зазнали переслідувань. І хоч з тих сумних часів минуло близько дев'яти десятків років, змінилися умови й погляди на дослідження в галузі людинознавчих наук, у сучасних наукових джерелах, педагогічній, психологічній літературі України не виправдано мало уваги приділяється проблемам, якими свого часу опікувалася педологія. Нині рідко можна зустріти навіть сам термін «педологія», не говорячи вже про відновлення серйозних комплексних наукових досліджень такого важливого в життєдіяльності суспільства феномену. Очевидно, певною мірою відбиваються відголоски розправи над педологією тоталітарного режиму тридцятих років минулого століття, що не сприяє бажанню вчених займатися педологічними проблемами.

Педології не пощастило – вона стрімко розвивалась у часи махрового тоталітаризму, коли людське життя нічого не вартувало.

Розгром педології, окрім величезних утрат у розвитку науки про дитину, її розвиток і соціалізацію, став причиною численних людських жертв. Частина відомих учених-педологів унаслідок потрясіння безпричинними звинуваченнями в наклепницьких намірах померла від інфарктів. У талановитого вченого-педолога П. П. Блонського були заарештовані два сини. Несподівано помер повністю здоровий і міцний чоловік у тридцятидев'ятирічному віці – активний дослідник у галузі педології М. Я. Басов. Під час проведення з'їзду педологів раптово помер В. М. Бехтерев (делегат з'їзду) – відомий учений у галузі медицини, педології, психології, психотерапії. Напередодні він був запрошений на консультацію до Сталіна, в якого була хвора рука. І нібито, вийшовши від нього, В. М. Бехтерев зневажливо кинув: «Сухорукий параноїк» [12, с. 21].

У січні 1938 року був заарештований, ув'язнений і в квітні 1941 року помер відомий український учений-педолог О. С. Залужний [6, с. 343].

Справжні й сумлінні педологи ставили перед собою завдання створити основи науки про дитину в цілісному і систематичному вигляді, й їм багато чого вдалося зробити корисного в цій царині.

Особливої важливості й актуальності набувають проблеми залежності розвитку дітей від їхніх можливостей і здоров'я в наш час. Сучасний спосіб життя відзначається внутрішньою нестабільністю, суперечливістю, втратою звичних і пошуком відповідних часові світоглядних і аксіологічних орієнтирів. Війна, невпевненість у завтрашньому дні, тривога за власне майбутнє і своїх близьких, економічна, політична, екологічна, екзистенційна криза спричиняють глобальну стресовість і невротизацію дорослого населення, зростання кількості психосоматичних захворювань. А це, своєю чергою, вражає молоде покоління. Усе більше загострюється суперечність між спрямованістю сучасної освіти на інтенсифікацію процесу навчання і психосоматичними можливостями учнів і студентів.

Наші дослідження виявили стійку тенденцію погіршення стану здоров'я школярів після тривалого освітнього процесу у секундарній освітній ланці. Особливо виразно це підтверджують результати медичного обстеження стану здоров'я студентів. Так із 5122 студентів Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького здоров'я яких досліджувалося, лише 1926 (37,6 %) віднесено до групи здорових (I група здоров'я) та практично здорових (II група здоров'я), тоді як у 3196 (62,4 %) студентів виявлено хронічні захворювання, в результаті чого вони віднесені до III та IV груп здоров'я і потребують комплексу оздоровчо-реабілітаційних заходів [4, с. 8].

Невідповідність психосоматичних можливостей дитини вимогам, які до неї ставляться, недостатня професійна кваліфікація педагогів, нерідко стають причиною суїцидних проявів. Вивчення цієї проблеми на базі освітньої системи Черкаської області виявило, що за рік із двохсоттисячного контингенту учнів із різних причин в середньому гинули 200, з них 20 ішли з життя шляхом самогубства. Трагічні приклади вищезначених фактів. Учень третього класу сільської школи не мав здібностей до вивчення математичного предмета. Молода вчителька з вищою педагогічною освітою декілька разів викликала до школи батька з приводу неуспішності сина. Після чергового виклику батько (водій автомобіля із незакінченою середньою освітою) поставив синові умову – якщо мене вчителька ще раз викличе до школи, додому не приходь. Вчителька знову написала батькам записку щодо візиту до школи. Учень по дорозі зі школи повісився на ремінці від штанів у лісосмузі. Семикласник на уроці потайки розглядав обривки порнографічного журналу. Вчителька вистежила неуважного учня, відібрала предмет розгляду, посварила його, сказала, щоб без батька до школи не приходив і вигнала з класу. Учень дочекався перерви і, плачучи, благав не викликати батька, але педагогиня була невблаганна. Хлопчина прийшов додому і на горіщі повісився.

Багаторічне вивчення подібних випадків засвідчило, що в більшості своїй такі трагедії відбуваються з вини батьків, які не мають відповідних знань з дитячої психології, педагогіки, і вчителів, які мають вищу педагогічну освіту, але очевидно, не мають елементарної людської співчутливості і відчуття міри при визначенні тих чи тих заходів впливу щодо учнів.

Ось чому нам би не зайвим було звернутися до певних положень позитивної частини педологічної науки, яка на початку минулого століття бурхливо розвивалася як у світі, так і в українській науковій спільноті.

Розуміючи, що дитина як предмет наукового дослідження є доволі складним природним феноменом, видатні вітчизняні вчені-педагоги, практики, педагоги-новатори проявляють науковий інтерес до різних сторін вивчення особливостей і закономірностей розвитку психіки і організму дитини у процесі її розвитку. Цьому питанню присвячено чимало праць А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, О. А. Захаренка, І. А. Зязюна, О. В. Сухомлинської, О. Я. Савченко, А. М. Богущ.

На жаль, цільної, наскрізної, всеохоплюючої теорії розвитку дитини немає й до цього часу. На нашу думку, нині вельми корисно було б повернутися до тих, дійсно наукових надбань педології, які були напрацьовані вченими цієї галузі у дев'ятнадцятому і двадцятому століттях. Однією із знакових постатей у галузі вивчення розвитку дитини є Михайло Якович Басов (1892–1931 рр.)

Серед багатьох праць ученого для сучасного педагога особливу цінність представляє його монографія «Загальні основи педології». Під терміном педологія М. Я. Басов розумів «науковий синтез усього того, що становить істотні результати окремих наукових дисциплін, які вивчають людину, що розвивається, кожна зі своєї сторони» [1, с. 18]. Вищезазначена праця становить збірник дослідницьких матеріалів з вікової анатомії і фізіології дитини, а також дитячої психології.

І нині не вщухають дискусії навколо питання щодо ролі спадковості як важливого чинника розвитку людини. Прихильники так званого біологізаторського підходу вважають визначальним чинником у розвитку людини генетично закладені природою властивості. Вчені соціологізаторського напрямку наполягають на визначальній ролі навколишнього соціального середовища, що є домінуючим у становленні особистості. М. Я. Басов ретельно й скрупульозно підійшов до вивчення вищезазначеної проблеми, розпочавши дослідження проблеми розвитку людини з моменту з'єднання яйцевої клітини матері і сперматозоїду батька. Він стверджує, що «Сучасна наука [мається на увазі початок двадцятого століття. – А. К.] не залишає ніяких сумнівів у тому, що ці статеві клітини батьків, які дають початок новому організму, і є носіями різноманітних і численних батьківських якостей, що передаються в низці

покоління за законами спадковості. У цих межах матеріальна основа спадковості може вважатися твердо встановленою» [1, с. 20–21].

Повчальними й корисними для нинішніх дослідників проблем розвитку дитини є погляди М. Я. Басова на роль середовища у формуванні особистості. Загальновідомо, що коли дослідник необ'єктивно, упереджено переконаний в обґрунтованості й достовірності певної інформації, то він і діє так, щоб вона отримала фактичне підтвердження (ефект Пігмаліона, або ще його називають ефект Розенталя). Вчені-біологізатори переконані, що доля людини повністю закладена у спадковості, а все інше є лише незначним доповненням до спадкової передвизначеності. Але життєві реалії наочно переконують, що вплив середовища є могутнім і нездоланим чинником життя і розвитку всього живого і, передовсім, людини. Соціальний чинник пронизує собою наскрізь матеріальну природу, яка оточує людину, і таким чином усе єство людини в самих глибоких його проявах так чи інакше відображає навколишнє соціальне середовище [1, с. 64]. Неординарні, а інколи й несподівані підходи застосовує М. Я. Басов у дослідженні проблеми впливу навколишньої дійсності на розвиток людини в дитячому віці. Так, він розглядає зв'язок середовища і дитячої смертності, середовища і фізичного розвитку дітей, середовища і дитячої делінквентності, середовища і розвитку дитячої особистості.

Не відкидаючи ролі спадковості у показниках дитячої смертності, вчений переконливо доводить, що цей показник перебуває у безпосередньому зв'язку з особливостями того чи того середовища, що високий процент дитячої смертності є гіркою долею певних прошарків населення. Не применшуючи ролі спадковості, дослідник доходить висновку, що при однакових зовнішніх умовах гинуть передовсім ті діти, які мають гіршу спадковість. Про визначальний вплив умов середовища наочно свідчать наведені вченим дані про дитячу смертність (на першому році життя) у європейських країнах у 1901–1905 роках. Найнижчий показник з двадцяти європейських країн зафіксовано в Норвегії (7,5 на 100 новонароджених), а найвищий у Росії (26,3). Ще один переконливий приклад впливу середовища, життєвих умов – аналіз дитячої смертності у Швеції за 150 років, з 1750 по 1900. Упродовж 150 років коефіцієнт дитячої смертності в різних вікових групах неухильно знижувався. Цей факт пояснюється постійно зростаючим суспільно-економічним і культурним рівнем життя країни, тобто позитивними змінами в соціальному середовищі.

І хоч М. Я. Басов у ті роки намагався подавати результати своїх досліджень із класових позицій, базованих та марксистській теорії, і це треба враховувати при їх розгляді, все ж головні тенденції, закономірності й висновки в основному відповідають вимогам об'єктивного дослідження. Учений переконливо на багатьох прикладах доводить, що рівень дитячої смертності прямо залежить від соціального стану сім'ї, від розміру доходів її членів. Окрім цього певний вплив на смертність дітей має якість материнського догляду. Чим більше зайнята мати роботою поза межами сім'ї, тим менше можливостей у неї приділяти увагу догляду і розвитку дитини, тим більше шансів у дитини покинути цей світ. Важливу роль у розвитку і збереженні життя й здоров'я дитини відіграє рівень культурності матері або обох батьків. Дитяча смертність також зв'язана з житловими умовами сім'ї. Отже, середовище відіграє важливу роль у розвитку дитини.

Слід визнати, що насправді не все в історії розвитку педології було науково обґрунтованим і прогресивним. Було й чимало надуманого, формалізованого, штучно адаптованого до ідеологічних і політичних вимог того часу. Але, розгромивши і заборонивши педологію як науку, тогочасні правителі разом з тим загальмували на довгий період, який інерційно затягнувся й до наших днів, наукові дослідження з цієї важливої проблеми, нанісши непоправну шкоду справі розвитку, формування, становлення, соціалізації дитини, загалом едукації людини.

У чому ж проявилися негативні тенденції педологічних досліджень? Передовсім у формальному, еkleктичному, нерідко механістичному підході до вивчення сутності дитини. Чітко й яскраво про це сказав П. Блонський: «Треба сказати правду: і нині часто курси педології фактично являють собою вінегрет із самих різноманітних галузей знання, простий набір даних із різних наук усього того, що стосується дитини. Але невже подібний вінегрет є особлива самостійна наука? Звичайно, ні» [10, с. 34].

Теоретичні положення педології не ув'язувалися з практикою навчання і виховання. За педологічні дослідження часто бралися фахівці, які зовсім не були обізнані з педагогічною діяльністю. А. С. Макаренко критикував педологів, які тривалий час лише вивчали його вихованців, але не реалізовували результати вивчення в конкретній виховній роботі.

Педологи вивчали психологічні, біологічні, анатомічні, фізіологічні, соціологічні особливості розвитку дитини у механічному зв'язку їх між собою. У підходах до вивчення дитячої особистості апріорі було закладено фаталістичне підґрунтя. Доля дитини тісно зв'язувалася з біологічними й соціальними чинниками впливу, визначальною роллю спадковості й навколишнього середовища.

При вивченні особливостей розвитку дитини головним методом було тестування, за яким визначалися всі параметри рівня інтелекту, здібностей, обдарованості, можливостей маленької особистості. А рефлексологи взагалі розглядали дитину як механізм, як машину, яка реагує на впливові дії зовнішнього

середовища.

Більшість педологів початку ХХ століття була твердо переконана, що взаємозв'язок між соматичним і розумовим розвитком абсолютно достовірний і не викликає жодних сумнівів. Для обґрунтування цього положення вони спиралися на результати досліджень відомих учених, які з позицій нинішнього часу викликають суттєві сумніви і, на наш погляд, є взагалі не коректними. Скажімо, відомий французький педолог Біне, зіставляючи розміри дитячої голови із розумовим розвитком дитини, подає такі результати (табл. 1) [7, с. 198].

Таблиця 1

	Розумовий розвиток вище середнього	Розумовий розвиток нормальний	Розумовий розвиток недосконалий
Розвиток голови вище середнього	50 %	30 %	20 %
Нормальний розвиток голови	25 %	50 %	25 %
Недостатній розвиток голови (нижче середнього)	25 %	58 %	40 %

Такого самого висновку дійшла й італійська дослідниця Марія Монтесорі. Педагогічна енциклопедія 1929 року московського видавництва «Работник просвещения» у схвальному контексті подає такі результати досліджень Біне з учнями Парижа і Монтесорі з учнями Рима (табл. 2) [Там же].

Таблиця 2

Вимірювання голови	Числові дані Біне			Числові дані Монтесорі		
	Учні відібрані із найбільш розвинених	Відсталі учні	Різниця	Учні відібрані із найбільш розвинених	Відсталі учні	Різниця
Максимальний окіл голови	540	530	+10	527	513	+9
Довжина голови	181	177	+4	180	177	+3
Ширина голови	150,4	146,2	+4,2	143	140	+3
Висота голови	123,3	124	-0,7	130	127	+3
Максимальний діаметр лоба	104	102	+2	99	98	+1
Висота лоба	46	45,5	+0,5	57	56	+1
Відстань від носа до підборіддя	62	64,6	-2,4	55	56	-1

З кута зору сьогодення, такі підходи до вивчення особливостей розвитку дитини є необ'єктивними і неприйнятними.

Що ж позитивного й корисного внесла педологічна наука в теорію і практику навчання, виховання, догляду, формування й становлення людини? Передовсім те, що педологія намагалася подати основи науки про дитину в самому широкому, всеохоплюючому аспекті, в цілісному, системному й систематизованому вигляді. Педологічне дослідження охоплює саму сутність дитини абсолютно різнобічно, не концентруючи увагу на будь-яких окремих сторонах. У найбільш концентрованому вигляді предмет педології виразив М. Я. Басов: «А що ж у цьому разі залишається за педологією? Я на це запитання можу відповісти тільки так: за нею залишається дитина загалом, іншими словами, педологія – це науковий синтез усього того, що становить істотні результати окремих наукових дисциплін, які вивчають дитину кожна зі своєї особливої сторони» [1, с. 17]. У цих словах відомого вченого-педолога вже в першій третині минулого століття було закладено синергетичний підхід до вивчення найскладнішого і найвеличчішого феномена природи – феномена людини.

І нині, на початку ХХІ століття, в епоху, коли відходить у минуле прісної пам'яті авторитарна, гуманодефіцитна, сцієнтистсько-прогресивна освітня парадигма, і все ширше входить у педагогічну практику дитиноцентристська, особистісно-розвивальна педагогіка, а на горизонті вже чітко простежуються контури гуманітарно-екзистенційних підходів до виховних проблем, ми маємо чітко усвідомлювати, що ніякої середньостатистичної дитини немає, що, окрім спадковості й середовища, багато чого в становленні маленької людини залежить від виховних зусиль батьків, педагогів, держави, суспільства. Не дитина повинна пристосовуватися до умов, а освітньо-виховна система, навчальні програми й методики повинні бути адаптовані до дитини, її можливостей, інтересів й особливостей. В основі виховної системи повинні бути інтереси дитини.

Ніяка система виховання дитини, якою б прогресивною й інноваційною вона не була, не зможе успішно виконати свою місію, якщо в її основі не буде лежати справжня глибока наукова педологія.

Висновки. Наука педологія набула широкого розвитку в багатьох країнах у ХІХ – на початку ХХ століть. Представники педології досліджували проблеми вікового розвитку дитини в умовах конкретного соціально-історичного середовища. Позитивним у педологічній науці є те, що вона розглядала дитину в цілісному, широкому, системному й систематизованому вигляді. Негативні моменти педологічних досліджень проявилися у формалізованому, еkleктичному, механічному підході до вивчення сутності

дитини. Ураховуючи нинішні надбання педагогіки, психології, інших людинознавчих наук, доцільно використовувати окремі об'єктивні результати педологічних досліджень, які базуються на тому, що до становлення дитини, особливостей її розвитку слід підходити синергетично: участь спадковості, середовища, виховні зусилля всіх учасників едукативного процесу. В основі виховної системи повинен бути дитиноцентричний підхід.

Список використаної літератури

1. Басов М. Я. Общие основы педологии. Изд. 2-е. Москва – Ленинград: Гос. изд.-во, 1931.
2. Блонский П. П. Педология. Москва, 1934.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
4. Кузьмінський А. І. Стан і шляхи збереження й поліпшення здоров'я студентів. Черкаси: Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2009. 48 с.
5. Kuzminskyu A. Integrative approaches of Natsve and foreign scholars to pedologi in the cjntext of views of the third millennium. (Анатолій Кузьмінський. Інтеграційні підходи вітчизняних та зарубіжних дослідників до педологічної науки у контексті поглядів третього тисячоліття). *Порівняльна професійна педагогіка. Науковий журнал. Англо-українське видання*. Київ – Хмельницький: Редакційно-видавничий Центр Хмельницького національного університету, 2016. 6 (2). С. 7–13; С. 102–108.
6. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): хрестоматія / упоряд.: Л. Д. Березівська та ін. Київ: Науковий світ, 2003. 418 с.
7. Педагогическая энциклопедия / под редакцией А. С. Калашникова при участии М. С. Эпштейна. Т. I. Москва: Работник просвещения, 1929.
8. Рапацевич Е. С. Педагогика: Большая современная энциклопедия. Москва: Соврем. слово, 2005. 720 с.
9. Румянцев М. Ю. Педология. Вид. О. Богданової, 1910.
10. Руфин И. И. Блонский П. П. в его педагогических высказываниях. Москва: Работник просвещения, 1928. 116 с.
11. Ушинський К. Д. Твори. Т. 5. Людина як предмет виховання (спроба педагогічної антропології). Київ: Радянська школа, 1952.
12. Фрадкин Ф. А. Педология: мифы и действительность. Москва: Знание, 1991. 80 с. (Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Педагогика и психология», № 8).

RETROSPECTIVE POSITIONS OF PEDOLOGY REGARDING THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL AND SCHOOL-AGE CHILDREN IN MODERN RECEPTION

Kuzminsky Anatoliy

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Pedagogy, Psychology, Social Work and Management,
Corresponding Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *Considering that in the foreseeable future, Ukraine will enter the European educational space, it becomes important to master the best educational experience of European countries. In connection with this, the problem arises of considering the positive and negative aspects of the practice of forming a child's personality, including in the pedagogical context on a global scale.*

Purpose. *The article aims to investigate pedological approaches to the development of the human organism and the factors that influence it in the conditions of a specific socio-historical environment.*

Methods. *Practical and observational methods were used.*

Results. *The article examines the problems of the emergence and functioning of human science – pedology. Useful, positive assets of this science and erroneous, determined by the peculiarities of the time and socio-political conditions, views on raising a child are noted.*

And now, at the beginning of the 21st century, in the era when the authoritarian, humane-deficient, scientific-progressive educational paradigm is receding into the past, and child-centred, personal-developmental pedagogy is increasingly entering pedagogical practice, and the contours are already clearly visible on the horizon humanitarian-existential approaches to educational problems, we must realize that there is no average child, that in addition to heredity and environment, a lot of things in the formation of a small person depend on the educational efforts of parents, teachers, the state, and society. It is not the child who must adapt to the conditions, but the educational system, curricula, and methods must be adapted to the child, his capabilities, interests, and peculiarities. The basis of the educational system should be the interests of the child.

No system of raising a child, no matter how progressive and innovative it may be, will not be able to successfully fulfil its mission if it is not based on a real deep scientific pedology.

Originality. *The science of pedology was widely developed in many countries in the 19th and early 20th centuries. Representatives of pedology studied the problems of the child's age-related development in the conditions of a specific socio-historical environment. The positive thing about pedological science is that it considered the child in a holistic, broad, systematic, and systematized way. The negative points of pedological studies were manifested in a formalized, eclectic, mechanical approach to the study of the child's essence.*

Conclusion. *Considering the current achievements of pedagogy, psychology, and other humanities, it is advisable to use separate objective results of pedological studies, which are since the formation of a child and the peculiarities of its development should be approached synergistically: the participation of heredity, the environment, and the educational efforts of all participants in the educational process. The educational system should be based on a child-centred approach.*

Key words: *Pedology, Child, Education, Heredity, Environment.*

References

1. Basov, M. Ya. (1931). *Obshchye osnovy pedolohyy [General bases of pedagogy]*. (Vols. 2). Moskva, Lenynhrad. [in Russian]
2. Blonskyi, P. P. (1934). *Pedolohyia [Pedology]*. Moscow. [in Russian]
3. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]*. Kyiv, Lybid. [in Ukrainian]
4. Kuzminskyi, A. I. (2009). Stan i shliakhy zberezhennia y polipshennia zdorovia studentiv [The state and ways of preserving and improving the health of students]. Cherkasy: Vyd. vid. ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho. [in Ukrainian]
5. Kuzminskyi, A. (2016). Intehratsiini pidkhody vitchyznianskykh ta zarubizhnykh doslidnykiv do pedolohichnoi nauky u konteksti pohliadiv tretoho tysiacholittia [Integrative approaches of national and foreign researchers to pedological science in the context of views of the third millennium]. *Porivnalna profesiina pedahohika – Comparative professional pedagogy*, 6(2), 7–13. [in Ukrainian]
6. Berezivska, L. D. (Ed.). *Malovidomi pershodzherela ukrainskoi pedahohiky (druha polovyna XIX–XX st.) [Little-known primary sources of Ukrainian pedagogy (second half of the XIX–XX centuries)]*. (2003). Kyiv: Naukovyi svit. [in Ukrainian]
7. Kalashnykov, A. S., & Epshtein, M. S. (Eds.). (1929). *Pedahohycheskaia entsyklopedyia [Pedagogical Encyclopedia]*. Moscow: «Rabotnyk prosveshchenyia». [in Russian]
8. Rapatsevych, E. S. (2005). *Pedahohyka: Bolshaia sovremennaia entsyklopedyia [Pedagogy: A large modern encyclopedia]*. Moscow: «Sovrem. Slovo». [in Russian]
9. Rumiantsev, M. Yu. (1910). *Pedolohiia [Pedology]*. Vyd. O. Bohdanovoi, Ukraine. [in Ukrainian]
10. Rufyn, Y. Y., & Blonskyi, P. P. (1928). *V eho pedahohycheskykh vyskazyvaniakh [In his pedagogical statements]*. Moscow: Rabotnyk prosveshchenyia. [in Russian]
11. Ushynskyi, K. D. (1952). *Liudyna yak predmet vykhovannia (sproba pedahohichnoi antropolohii) [Man as a Subject of Education (an attempt at pedagogical anthropology)]*. (Vols. 1–5). Kyiv: Derzhavne uchbovo-pedahohichne vydavnytstvo «Radianska shkola». [in Ukrainian]
12. Fradkyn, F. A. (1991). *Pedolohyia: myfi y deistvytelnost [Pedology: myths and reality]*. *Znanye – Knowledge*, 8, 80. [in Russian]

Отримано редакцією 19.03.2023 р.

УДК 37.015.3

DOI: 10.31376/2410-0897-2023-2-52-268-275

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Барко Михайло Юрійович
аспірант

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: barkomihajlo@gmail.com
ORCID ID: 0009-0001-9385-3760

У статті досліджено історичні та педагогічні аспекти формування культурної компетентності молодших школярів. Розглянуто поняття «культурної компетентності» та її роль у сучасній освіті. Представлено спробу аналізу історичного контексту розвитку освіти в Україні та визначено ключові тенденції її розвитку. Також розглянуто основні педагогічні теорії, які лягли в основу сучасної освіти та формування культурної компетентності учнів. У статті зосереджено увагу на аналізі різних методів формування культурної компетентності учнів молодшої школи, зокрема, на значенні використання інтерактивних методів, технологій та інших інноваційних підходів у навчальному процесі.

Ключові слова: *культурна компетентність, молодші школярі, розвиток особистості, культурний досвід.*

Постановка проблеми. Формування культурної компетентності є важливим аспектом особистого розвитку, особливо для молодших школярів. Культурна компетентність є невід'ємною складовою соціальної компетентності, яка передбачає здатність і бажання людини взаємодіяти з іншими людьми різних культур, поважати їхні традиції та вміти ефективно спілкуватися з ними. Культурна компетентність – це здатність розуміти, оцінювати та поводитись відповідно до культурних норм і цінностей різних народів та груп людей. У сучасному світі, де глобалізація зробила нашу планету більш різноманітною, культурна компетентність стала необхідною як для особистого розвитку, так і для успішного функціонування в суспільстві. Формування цієї компетентності важливе для відкриття для молодших школярів відомостей про різні культури та розширення їхньої глобальної обізнаності.